

प्रस्कण्वः काण्वः। अश्विनौ । प्रगाथः -- विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः

अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं ऋतावृधा।

तमश्विना पिबतं तिरोअह्वं धत्तं रत्नानि दाशुषे॥ १ ॥०४७ ॥०१

ऋतावृधा- प्रकृतिनियतिवर्धकौ । अश्विना- श्वासप्रश्वासयोः आधारभूतप्राणापानवशीकरणशक्ती ।
वाम्- युवयोः । अयम्- एषः । मधुमत्तमः- मधुरतमः । सोमः- रसः । सुतः- निष्पन्नः ।
तिरोअह्वम्- स्वस्मिन् अन्तर्गतदैवप्रज्ञम् । रात्रिर्मनुष्यप्रज्ञा दिनं दैवप्रज्ञा श्रुतौ । अह्वं दैवप्रज्ञा ।
सा सोमाख्ये रसे तिरोहिता अन्तर्भूता । सात्विके जीवने यो रसोऽस्माभिरनुभूयते तस्मिन्नेव दैवप्रज्ञा
तिरोभूता अन्तर्गता आच्छादिता गुप्ता गूहितेति भावः । तम्- एतम् । पिबतम्- अनुभवतम् । दाशुषे-
दायकाय । रत्नानि- रमणीयभावनाः । धत्तम्- धारयतम् ॥१ ॥

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना।

कण्वासो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु शृणुतं हवम्॥ १ ॥०४७ ॥०२

त्रिवन्धुरेण- बन्धत्रययुतेन । त्रिवृता- लोकत्रये वर्तमानेन । सुपेशसा- शोभनरूपयुक्तेन । रथेन-
लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकवाहनेन । अश्विना । आ यातम्- आगच्छतम् । अध्वरे- ध्वररहिते
सर्वभूतहितकर्मणि । कण्वासः- मन्त्रविदो मेधाविनः । वाम्- युवयोः । ब्रह्म- मन्त्रं वा ब्रह्मवर्चो वा ।
कृण्वन्ति- कुर्वन्ति । तेषाम् । हवम्- आह्वानम् । सु- सुष्ठु । शृणुतम्- आकर्णयतम् ॥२ ॥

अश्विना मधुमत्तमं पातं सोममृतावृधा।

अथाद्य दस्त्रा वसु बिभ्रता रथे दाश्वांसमुप गच्छतम् ॥ १ ॥०४७ ॥०३

ऋतावृधा- प्रकृतिनियतिवर्धकौ । अश्विना । मधुमत्तमम्- मधुरतमम् । सोमम्- रसम् । पातम्- पिबतम् । अथ- ततः । अद्य- इदानीम् । दस्त्रा- रोगाणामुपक्षपयितारौ । वसु- संपदम् । बिभ्रता- धारयन्तौ । रथे- स्ववाहने । दाश्वासम्- दातारं प्रति । उप गच्छतम् ॥३ ॥

त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।

कण्वासो वां सुतसोमा अभिद्यवो युवां हवन्ते अश्विना ॥ १ ॥०४७ ॥०४

त्रिषधस्थे- त्रिलोकेष्वपि स्थिते । बर्हिषि- चित्ताकाशे । विश्ववेदसा- सर्वज्ञौ । अश्विनौ । मध्वा- माधुर्येण । यज्ञम्- देवपूजां सङ्गतिकरणं दानम् । मिमिक्षतम्- सेक्तुमिच्छतम् । मिह सेचने । अश्विना । वाम्- युष्मदर्थम् । अभिद्यवः- अभितो दीप्तिमन्तः । कण्वासः- मेधाविनो मन्त्रविदः । सुतसोमाः- रसनिष्पादकाः । युवाम्- वाम् । हवन्ते- आह्वयन्ति ॥४ ॥

याभिः कण्वमभिष्टिभिः प्रावतं युवमश्विना ।

ताभिः च्च१ स्माँ अवतं शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥ १ ॥०४७ ॥०५

याभिः । अभिष्टिभिः- प्रीतिभिः । कण्वम्- मेधाविनम् । युवम्- युवाम् । अश्विना । प्रावतम्- प्रकर्षेण रक्षतम् । ताभिः । अस्मान्- नः । अवतम्- रक्षतम् । शुभस्पती- शोभनपालकौ । ऋतावृधा- प्रकृतिनियतिपालकौ । सोमम्- रसम् । पातम्- पिबतम् ॥५ ॥

सुदासे दस्त्रा वसु बिभ्रता रथे पृक्षो वहतमश्विना ।

रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पर्यस्मे घत्तं पुरुस्पृहम् ॥ १ ॥०४७ ॥०६

दस्त्रा- दर्शनीयौ । अश्विना । सुदासे- शोभनदानाय । रथे- स्ववाहने । पृक्षः- भोगम् । वहतम्-
प्रापयतम् । वसु- संपदम् । बिभ्रता- धारयन्तौ । अस्मे- अस्मदर्थम् । दिवस्परि- चिदाकाशात् ।
उत- अपि च । समुद्रात्- हृत्समुद्रात् । पुरुस्पृहम्- बहुभिः स्पृहणीयाम् । रयिम्- दानयोग्यसंपदम् ।
धत्तम्- धारयतम् ॥६॥

यन्नासत्या परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे ।

अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ १ ॥०४७॥०७

यत्- यदि । नासत्या- सत्यभूतौ । परावति- दूरे । स्थः । यत्- यदि । तुर्वशे- अधिके समीपे ।
स्थः- भवथः । अतः- तस्माद्देशात् । सुवृता- शोभनावर्तनयुक्तेन । रथेन- स्ववाहनेन । नः-
अस्मान् । सूर्यस्य- आत्मसूर्यस्य । रश्मिभिः- चैतन्यकिरणैः । आ गतम्- आगच्छतम् ॥७॥

अर्वाञ्चा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो वहन्तु सवनेदुप ।

इषं पृञ्चन्ता सुकृते सुदानवे आ बर्हिः सीदतं नरा ॥ १ ॥०४७॥०८

सवनेदुप- सोमाभिषवणमुपलक्ष्य । षुञ् अभिषवे । अर्वाञ्चा- अस्मदभिमुखौ । वाम्- युवाम् ।
अध्वरश्रियः- ध्वररहितकर्मणां माङ्गल्यभूताः । सप्तयः- अश्वाः । प्राणप्रतीकाः । वहन्तु- प्रापयन्तु ।
सुकृते- शोभनकर्मणे । सुदानवे- शोभनदात्रे । इषम्- इच्छाम् । इष इच्छायाम् । पृञ्चन्ता-
योजयन्तौ । पृची संपर्के । नरा- नेतारौ । बर्हिः- दर्भासने । चित्ताकाशे । आ सीदतम्-
उपविशतम् ॥८॥

तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा ।

येन शश्वद्दूहथुर्दाशुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये ॥ १ ॥०४७॥०९

नासत्या- मिथ्यारहितौ । येन । शश्वत्- सर्वदा । दाशुषे- दायकाय । मध्वः सोमस्य पीतये-
मधुररसानुभवाय । वसु- संपदम् । ऊहथुः- प्रापितवन्तौ । तेन । सूर्यत्वचा- प्रकाशयुक्तेन । रथेन ।
आ गतम्- आगच्छतम् ॥९॥

उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू अर्कैश्च नि ह्वयामहे ।

शश्वत्कण्वानां सदसि प्रिये हि कं सोमं पपथुरश्विना ॥ १ ॥०४७॥१०

पुरुवसू- बहुसंपद्युक्तौ । अर्वाक्- अस्मदाभिमुख्येन । उक्थेभिः अर्कैश्च- मन्त्रैः । अवसे- रक्षायै ।
नि- नितराम् । ह्वयामहे- आह्वयामः । शश्वत्- सर्वदा । कण्वानाम्- मेधाविनां मन्त्रविदाम् । प्रिये ।
सदसि । अश्विना । कम्- आनन्दभूतम् । सोमम्- रसम् । पपथुः- अनुभूतवन्तौ ॥१०॥

Dr. Ranganatha